

MUISTIO

Opetus- ja kulttuuriministeriö järjesti 26.11. klo 9–12.30 työpajan, joka oli tarkoitettu Näkövammaisten kirjasto Celian käyttäjäryhmien edustajille. Työpaja oli osa Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamisen [esiselvitysvaiheen](#) sidosryhmien kuulemista.

Työpajan tarkoituksena oli koota tietoa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten kokemuksia Näkövammaisten kirjasto Celian palveluiden käytöstä ja näkemyksiä saavutettavaa lukemista koskevista lähitulevaisuuden muutoksista, jotka on syytä ottaa huomioon mahdollisessa lakiuudistuksessa. Työpajassa ei ollut tarkoitus päättää mistään, vaan se toimi taustoittavana ja ymmärrystä lisäävänä keskusteluna.

Tilaisuudessa oli ulkopuolinen fasilitaattori Osana yhteistä ratkaisua Oy:stä. Opetus- ja kulttuuriministeriön viranhaltijat toimivat keskustelun kirjaajina. Läsnä oli myös edustajia Celiasta.

Osallistujaorganisaatiot:

Ammattiopisto Live, Datero ry, Erilaisten oppijoiden liitto ry, Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf, Kehitysvammaliitto, Monikieliset erilaiset oppijat ry, Satakieliset, Näkövammaisten kirjastoyhdistys ry, Näkövammaisten liitto ry, Suomen Kuurosokeat ry, Suomen Sokeat ry, Valteri Skilla ja Valteri Onerva.

Työpajassa oli kolme aihetta, jotka käsiteltiin ryhmäkeskusteluissa:

- 1) Kerro tyypillisestä kokemuksestasi, jossa käytit Näkövammaisten kirjasto Celian palveluita. Tai jos et itse käytä, niin kerro tilanteesta jossa esimerkiksi ohjasit jotakuta Celian palveluiden käytössä.
- 2) Mitä muutoksia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten tarpeissa tai saavutettavassa lukemisessa ja julkaisemisessa on tapahtumassa lähitulevaisuudessa?
- 3) Kahdessa muussa keskustelussa käsitellään kokemuksia Celian palveluiden käytöstä ja lähitulevaisuuden kehitystä. Mitä muuta Näkövammaisten kirjasto Celian lakiuudistuksessa pitäisi huomioida? Mitä ei ole osattu kysyä?

Keskustelujen muistiinpanot

Aihe 1

Kerro tyypillisestä kokemuksestasi, jossa käytit Näkövammaisten kirjasto Celian palveluita. Tai jos et itse käytä, niin kerro tilanteesta jossa esimerkiksi ohjasit jotakuta Celian palveluiden käytössä.

Erilaiset käyttäjät ja käyttäjäryhmät

- erilaisiin palvelutarpeisiin pitää pystyä vastaamaan
- keskeistä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien palvelujen käytön turvaaminen
  - o perusoikeusajattelu lähtökohtana
  - o yhdenvertaisen kohtelun turvaaminen
  - o kielellisen kehityksen ja tiedonsaannin turvaaminen kaikille ja varhaisvaiheessa
  - o kaikilla potentiaalisilla käyttäjillä ei ole lainkaan käyttäjäkokemuksia

Aineistoon pääsy

- moniin muutoksiin on ollut mukauduttava, koska vaihtoehtoja ei juuri ole ollut tarjolla
  - o omaksuttavien apuvälineiden laaja kirjo
- aineistoon pääsyssä on erilaisia esteitä (muun muassa kognitiivisia, teknisiä, fyysisiä)
- nykyisen Celia-verkkopalvelun käyttö koetaan monimutkaiseksi
  - o selaileva haku on vaikeaa
  - o palvelu edellyttää liian monien vaiheiden läpikäyntiä (monia klikkauksia)
    - toiveena yksinkertaisempi, käyttäjäystävällisempi verkkopalvelu

Aineistomuodot

- digitalisaatio ei saa ”syödä” muita tarpeellisia aineistomuotoja
  - o pistekirjojen saatavuus ja käyttäjäystävällisyys on turvattava (tietoa pistekirjauutuuksista, ”kierrevihot”)
    - laadukkaan pistekirjamateriaalin tuotannon turvaaminen

- selkokielen aineiston turvaaminen
  - oppimateriaalien aito saavutettavuus turvattava
  - ruotsinkielisillä peruskoululaisilla jäänyt saamatta luettavassa muodossa oleva kirja, ovat saaneet vain äänikirjan, johon ei voi tehdä tehtäviä.
  - opettajien opetuksessaan käyttämä julkaisematon oppimateriaali ja siihen liittyvät ongelmat, oppilas ei saa materiaalia tarvitsemassaan saavutettavassa muodossa
- CD-levyjen alasajo on saatava päätymään
- aidosti saavutettavan aineiston tuottaminen on turvattava (esim. tietokirjat viitteineen ja lähteineen)

Lähikirjastot ja koulut palvelun tarjoajina

- välimatkat ovat esteenä: liikuntarajoitteiset, paikallinen kirjastoverkko (fyysisen kirjastotilan saavutettavuus)
- kirjastovirkailijoiden osaaminen ja asiantunteva palvelu on varmistettava
- henkilökohtainen palvelu on mahdollistettava
- selkokielen palveluprosessi on turvattava
- rekisteröintien määrän ja palvelun käytön välinen epäsuhta: tarvitaan tukea ohjaajille (opettajat, kirjastot) palveluun opastamisessa ja palvelun sisällön tuntemuksessa
  - käyttöön opastaminen on kynnyskysymys
  - palvelun tunnetuksi tekeminen yhteistyössä Opetushallituksen kanssa ja tietoa perheille

Aihe 2

Mitä muutoksia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten tarpeissa tai saavutettavassa lukemisessa ja julkaisemisessa on tapahtumassa lähitulevaisuudessa?

Väestön ikääntyminen

- tärkeää turvata palveluiden ja tuotteiden mahdollisimman monipuolinen saatavuus myöskin jatkossa ikääntyvälle väestöryhmälle
- puhelinneuvonnan tärkeyttä korostettiin, sillä pelkästään teknologisten laitteiden varaan ei voi turvautua liikaa
- äänikirjojen huomioiminen on tärkeää erityisesti ikääntyvillä
- ikääntyvän väestöryhmän kasvu, käyttäjämäärän lisääntyminen tulevaisuudessa voimakasta

Teknologisten ratkaisujen kehittyminen

- puheteknologian mahdollinen arkipäiväistyminen
- kuvalukemisen kehittyminen teknisesti (kohomateriaalit jne.)
- eri formaattien monimuotoisuus tulevaisuudessa?
  - o ehdoton apuvälineystävällisyys/ käytettävyys
- digitalisoinnin vahvistumiseen liittyvä standardien yhdenmukaistaminen erityisesti yliopistoissa on tärkeää varmistaa
- CD-levyjen turvaaminen/korvaaminen jollain muulla saavutettavalla formaatilla

Äänikirjojen yleistyminen tulevaisuudessa ja mediamuutos (esteettömyysdirektiivi)

- kaupallisten kustantajien intressit tekijänoikeuden suojaamiseen ääni- ja e-kirjojen tuottamisen lisääntyessä?

Väestörakenteen muutoksen haasteet

- esimerkiksi osaamisvaatimukset muuttuneet radikaalisti, ei ole enää niin sanottuja helppoja ammatteja

Maahanmuuton lisääntyminen ja siihen liittyvät haasteet

- lukemisesteisyyden määrittely

Kaupungistumisen lisääntyminen ja etäasioinnin lisääntyminen

- fyysisen palvelupisteen turvaaminen ja mahdollisen kotiasioinnin tarve

Erilaisten käyttäjäryhmien tarpeet

- kaksikielisen palvelun sujuvoittaminen jatkossa (suomenkielisen kirjallisuuden saanti on nykyään helpompaa, ruotsinkielisen kirjan tilaaminen ei yhtä sujuvaa)
- kohderyhmien kriteerien määrittely (mikä lukemiseste on?)
- saavutettavuusvaatimuksista huolimatta on ryhmiä, jotka tarvitsevat jatkossakin mukautuksia voidakseen käyttää sisältöjä
- Celia-kirjaston palvelujen turvaaminen kaikille ryhmille niiden määristä riippumatta

Yleistä

- koulutuksen tärkeys myös tulevaisuudessa, erityisesti erilaisten laitteiden käyttöön
  - o neuvontaan ja ohjaukseen on turvattava riittävät resurssit
- kirjastoyhteistyön kehittäminen/tiivistäminen

- tärkeää varmistaa, että kirjastoissa olisi tietoisuus eri käyttäjäryhmistä ja heidän tarpeistaan
- yleisten kirjastojen e-kirjat saavutettaviksi
- Karttojen saavutettavuus Celian tehtäväksi?
- Vuoropuhelun lisääminen kaupallisten kustantajien kanssa kaikkien julkaisujen osalta
- Pistekirjoituksen turvaaminen myös tulevaisuudessa

Aihe 3

Kahdessa muussa keskustelussa käsitellään kokemuksia Celian palveluiden käytöstä ja lähitulevaisuuden kehitystä. Mitä muuta näkövammaisten kirjasto Celian lakiuudistuksessa pitäisi huomioida? Mitä ei ole osattu kysyä?

Lukemisesteisyys laajempänä kokonaisuutena

- olisi tavoiteltavaa, että kustantajat tuottaisivat kaiken aineiston e-kirjoina/äänikirjoina ja erilaiset käyttötavat ja apuvälineet sekä vaihtoehtoiset lukemisen ja kirjoittamisen työkalut olisi huomioitu
- vastuun tulisi olla julkishallinnolla, ei kolmannella sektorilla

Koulut

- peruskoulujen opettajat käyttävät apuvälineitä liian harvoin
- opettajat eivät aina tiedä olemassa olevista aineistoista, tarvittaisiin lisää opettajien koulutusta
- peruskouluista lähtee vuosittain 6000-8000 koululaista ilman toiminnallista lukutaitoa, eli he eivät pysty lukemaan tai kirjoittamaan riittävästi
- lapsilla on kynnys hakea apua, siksi palvelut tulisi järjestää universaalisti ja ilman pelkoa häpeästä

Selkokielen asema

- arviolta 600 000 ihmistä tarvitsee tai hyötyisi selkokielestä, joukossa esimerkiksi maahanmuuttajat
- selkokieliteksteissäkin käytetään edelleen liian vaikeaa kieltä

Aineistot avoimiksi

- ihanneyhteiskunnassa ei tarvitsisi erikseen määritellä, kenelle palvelu kuuluu
- toiveena lakiin kirjattu vaatimus kaikille saavutettavissa olevasta kirjallisuudesta (trio-kirjat)

- Suomen tulisi olla yhdenvertaisen osallisuuden ja oppimisen mallimaa

Näkövammaiset maahanmuuttajat

- koulutuksesta usein pulaa
- suomenkielinen pistekirjoitus ei palvele muun kielisiä henkilöitä

Ikääntyvät ihmiset

- vanhojen ihmisten edellytykset käyttää digipalveluita vaihtelevat
- puuttuu kattava selvitys siitä, miten suuren ryhmän lukemisesteiset muodostavat ja ennuste tulevaisuudesta
- suurena ongelmana on yhteiskunnan muuttuminen tekstipohjaiseksi
- pankkiasiointi on esimerkki ongelmallisista palveluista

Yleisten kirjastojen e-kirjapalveluiden saavutettavuus

- yleisten kirjastojen tarjoamia digiaineistoja tulisi mukauttaa saavutettaviksi?
- e-lehtien rajatut lukuajat voivat vaikeuttaa hitaiden lukijoiden toimintaa
- aineistojen pitkät jonotusajat ovat ongelma
- saavutettavuuskaan ei tarkoita, että aineisto olisi kaikille käytettävää
- onko tehty tutkimusta yleisten kirjastojen kautta tulevista käyttäjistä?

Käyttäjämäärien kasvu

- väestön ikääntyminen lisää käyttäjämääriä
- käyttäjämäärien lisääntyminen johtaa kasvaviin lisenssimaksuihin

Lain nimen mahdollinen muutos

- nimessä tulisi huomioida lukemisesteiset
- nimessä tulisi huomioida näkövammaiset
- pistekirjoituksen asema nähdään haasteellisena ja äänikirjojen myötä pistekirjoitus on joutunut uhatuksi
- pistekirjoitus on monelle näkövammaiselle paras tapa lukea, ja laissa tulee olla pykälä pistekirjoituksesta sekä kohomateriaalista
- laissa käyttäjät ja kohderyhmät tulisi esittää tasavertaisesti

Lainvalmistelun prosessi

- tärkeää, että mukana on vaikutusten arviointi ja kansainvälinen selvitys
- jos halutaan lainvalmisteluun käyttäjänäkökulmaa, se tulisi varmistaa työryhmässä muutenkin kuin järjestöjen johtajien kautta
- käyttäjiä ei voi laittaa samaan formaattiin, eli lainvalmistelussa tulisi olla laaja näkemys eri käyttäjäryhmistä

Yleistä

- valmistelussa otettava monenlaisia intressejä huomioon
- varottava, ettei pienet asiat huku isoon tarkasteluun
- näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten sisällä monia erilaisia, pieniäkin ryhmiä.
- kaksoisvähemmistöt kaikkein haavoittuvaisimpia
- Braille-neuvottelukunnan jatkuvuudesta tulee huolehtia
- pistekirjoituksen rooli esimerkiksi julkisissa palveluissa huomioitava